

sestä sekasorrosta sekä vihollisten ennennäkemättömästä vastarinasta korkeat naisäänet ja ehkä osan tärkeimmät tunnelmanluojat, sordiinoilla vaimennetut, pitkää ja korkeaa melodialinjaa soittavat viulusektiot, tuovat mieleen satumaisen, unenomaisen, jopa autuaan tilan. Toinen mielenkiintoinen esimerkki Prokofjevin omalaatuisesta tavasta yhdistää musiikki ja teksti löytyy teoksen vallankumouksesta kertovasta osasta, joka koostuu Leninin erilaisista puheista ja artikkeleista vuodelta 1917. Tekstifragmentit eivät liity toisiinsa aivan saumattomasti ja kompilaatio kokonaisuudessaan saattaa vaikuttaa melko absurdilta. Musiikin luoman logiikan ansiosta tästä osasta muodostuu kuitenkin koko kantaatin dynaaminen kohokohta. Teksteistä löytyy sinänsä hyvinkin kömpelöitä tai raakoja ja väkivaltaan yllyttäviä lauseita. Prokofjev saa kuitenkin kuuntelijansa hämmentyneeksi: ”Riistämme kaiken leivän ja kaikki saappaat kapitalisteilta. Jätämme heille leivänkannikat, puemme heidät tuohivirsuihin!” laulaa kuoro hulvatonta kansansävelmää muistuttavan musiikin tahdissa. Prokofjevin versiossa vallankumous yltyy kaoottiseksi, mutta iloiseksi carnevaaliksi, jota Lenin (kantaatin ainoa puherooli) megafoneineen taltuttaa.

Vallankumouksen juhlakantaatin kantaesitys tapahtui vuonna 1966, 30 vuoden kuluttua sävellystyön aloittamisesta ja 13 vuoden kuluttua itse säveltäjän sekä teokselle kohtalokkaan ”libretistin” elämän päättymisestä – ivallista kyllä Prokofjev ja Stalin sattuiivat kuolemaan samana päivänä. Kantaattia ei tosin esitetty kokonaan: destalinisaatio oli vielä voimissaan eikä siten ollut sopivaa esittää juuri niitä osia, joiden takia teos luultavasti alunperin kiellettiin. Myös tätä edeltävänä vuonna Kiril Kondrašinin Melodijalle tekemä levytys, josta oli sensuroitu samat

osat, sai odottaa viisi vuotta ennen kuin näki päivänvalon. Ensimmäisen kerran tämä ristiriitaisia tunteita herättävä teos kuultiin kokonaisuudessaan Lontoossa vuonna 1992 Philharmonia-orkesterin ja kuoron esittämänä virolaisen Neeme Järvin johdolla, Leninin puheroolissa Gennadi Roždestvenski. Muutama päivä esityksen jälkeen teos levytettiin Chandos Recordsille. Aleksandr Titovin johtaman pietarilaisen New Philharmonia -orkesterin ja kuoron tulkinta julkaistiin puolestaan vuonna 1999 Authentic-levymerkillä. Näistä levytyksistä Suomessa helpoiten saatavilla on Neeme Järven versio, jonka ainoaksi epäkohdaksi jää kuoron epäselvä tapa lausua venäjää. Valitettavasti kyseessä on enemmän kuin pelkkä kauneusvirhe, sillä tekstin huono artikuloiminen vaikeuttaa paitsi yksittäisten tekstifragmenttien ymmärtämistä myös kokonaisuuden kannalta tärkeää musiikin ja tekstin symbioosin hahmottamista. Koska kyseiset levytykset ovat lähes ainoa tapa tutustua teokseen, korostuu levyjen esitevihkosten merkitys. Kantaatin tekstin synnyttämät ideologiset ongelmat on yritetty ratkaista eri tavoilla. Lontoolaisen levytyksen esitteessä Christopher

Palmer ilmaisee inhonsa teoksessa käytettyjä Stalinin tekstejä kohtaan ja kehottaa kuulijaa olemaan kiinnittämättä niihin mitään huomiota. Itse asiassa teksteillä tai niiden kirjoittajilla ei Palmerin mukaan muutenkaan ole kantaatin kannalta mitään merkitystä. Kysymys kun on vain ja ainoastaan siitä, onko Prokofjevin kantaatti luokiteltavissa hyväksi musiikiksi – ja pakkohan sen on olla, kun kerran Prokofjev on suurenmoinen säveltäjä. Pietarilaisessa levyesitteessä Nadežda Vasiljeva puolestaan ehdottaa kantaatin perimmäisen merkityksen olevan – ei suinkaan vallankumouksen ylistämisessä, vaan sen pilkkaamisessa. Teos olisikin siis eräänlaista salakielistä ja tekstiä epätekestejä. Tätä näkemystä on yhtä mahdotonta kumota kuin todistaakaan. Tarkastelemalla kantaattia toisenlaisissa konteksteissa – esimerkiksi dokumentaarisuuden kokeiluna musiikissa – olisi mahdollista päästä pois ahtaasta tulkintojen noidankehästä, jonka keskellä tuntuisi olevan oma halumme nähdä säveltäjä meitä miellyttävässä valossa sekä oikeuttaa näkemysme naamoimalla ne säveltäjän intentioiksi.

Irma Niskanen

Vienanlahdesta Uraliin

Mirko Harjula: Suomalaiset Venäjän sisällissodassa 1917–1922. Jyväskylä: SKS, 2006.

Tätä on odotettu. Tutkimuksia suomalaisten vaiheista Venäjän sisällissodassa on tehty aiemminkin. Mutta kokonaisuudesta mitä tapahtui tuhansille, jotka pakenivat Venäjälle Suomen sisällissodan jälkeen, ei ole ollut saatavilla. Vuonna 1918 Venäjällä asui myös paljon tsaarinainkana muuttaneita suomalaisia. Bolševikkikumouksen vuosina

naapurimaassa liikkui kymmeniätuhansia suomalaisia, jotka joutuivat sisällissodan pannuun paistumaan.

Kun ammattitutkijat eivät aktivoituneet, päätti Mirko Harjula, historiaa pikkupojasta intohimolla tahkonut dilettantti tarttua toimeen. Kouvolassa venäjän kääntämistä opiskeleva Harjula ajaa työkseen taksia. Hän on harrastusmielessä kirjoittanut kaikkien entisen Neuvostoliiton alueiden tarinat. Harjulan teos ei kalpene leipätutkijoiden töiden

rinnalla.

Suomalaiset Venäjän sisällissodassa on perusteellisen paksu kuin panssarijuna. 700 sivulla käydään läpi suomalaisten kohtalot itänaapurin murrosvuosina, ja lisäksi liitteenä on nimiluetteloita pakolaisista, sotijoista ja kaatuneista sekä karttoja; poliittisista ja sotilaallisista vaikuttajista löytyy elämäkertatietoja.

Enimmät Suomesta liuenneista 10 000 punaisesta päätyivät Pietariin, jossa Punaisen Suomen kansanhallitus koetti organisoida pakolaisten elinoloja. Heitä siirrettiin Kostroman kuvernementin Buin siirtolaan, Vologdaan ja Uraliin Permiin. Kun työtä tai ruokaa ei pakolaisille riittänyt, monet värväytyivät puna-armeijaan, vapaaehtoisesti ja syksystä 1918 yleisen asevelvollisuudenkin pakottamina. Olo armeijassa ei ollut herkkua sekään. Kärsittiin kulkutaudeista, ja paikoin rintamajoukoille riitti syömiseksi vain metsänantimia tai kaatuneita vihollisia.

Suomalaiset taistelivat kaikilla Venäjän sisällissodan rintamilla Vienanlahdelta Mustalle merelle, Uralia unohtamatta. Valtaosa suomalaisista ampui laukauksensa Karjalassa, Muurmannilla ja Inkerinmaalla. Vuonna 1918 suomalaispataljoona osallistui talonpoikaiskapinoiden kukistussyötyksiin nykyisen Udmurtian alueella. Viron ja Puolan sotaretkillä oli vähemmän suomalaisia, ja harvat sotivat Ukrainassa, Taka-Kaukasiassa tai Siperiassa. Karjalassa punasuomalaisia vastassa oli usein valkosuomalaisia, samoin Viron sodassa.

Suurin osa suomalaisista taisteli bolševikkien puolella, ja melko uskollisesti vielä. Muutama sata suomalaista otteli valkoarmeijoissa.

Vuonna 1919 Semipalatinskin lähellä liikkui 10-miehinen suomalaisjoukko, joka tarpeen mukaan vaihtoi hihamerkkinsä valkoiseen tai punaiseen, ja aikoi

Kaukoidän kautta Amerikkaan tai Suomeen.

Venäjän sisällissota kesti marraskuusta 1917 lokakuuhun 1922. Euroopan puolella se päättyi jo vuonna 1920. Sisällissodassa taisteli 6000–10 000 Suomen kansalaista ja toinen mokoma suomalaista Venäjän kansalaisia. Suomen kansalaisista kuoli sodan aikana 1000–2000. Suomalaisten Venäjän kansalaisten tappioista ei ole tietoa. Venäjän sisällissodassa kuoli kaikkiaan kahdeksan miljoonaa ihmistä.

Neuvostojohto näytti luottavan erityisesti muihin kansallisuuskiin kuin venäläisiin. Bolševikkien palveluksessa oli suomalaisten lisäksi paljon juutalaisia, latvialaisia, virolaisia ja puolalaisia.

Moskovassa niin sanotun Popovin osaston 500 suomalaista vartioi Kremlä keväällä 1918. Puolet osastosta painui Volgalle pysäyttämään kapinoivaa tsekki-divisioonaa. Heinäkuussa 1918 bolševikit ja toinen vallankumouspuolue vasemmisto-SR riitaantuivat. SR:n puolta pitäneen Popovin osaston suomalaiset ottivat yhteen bolševikkien latvialaisten tarkk'ampujien kanssa Moskovon kaduilla. Erään todistuksen mukaan Salo-niminen mies ampui tykillä osumia Kremliin. Popovin suomalaiset vangittiin, mutta vapautettiin, kun bolševikit ymmärsivät, etteivät ummikkosuomalaiset käsittäneet miksi oli taisteltu.

Pietarinsuomalaiset olivat alun perin vasemmistolaisempia kuin Suomen SDP:n johto. Veljekset Rahja Pietarista toimivat Suomen sisällissodassa punajohtajina ja saivat myöhemmin despoottin maineen.

Venäjälle paennut SDP:n johto alkoi yleisesti bolševisoitua. Syksyllä 1918 SDP muutettiin Suomen Kommunistiseksi Puolueeksi. Kovan linjan pamput Rahjat, Manner ja Kuusinen ryhtyivät tukistamaan parlamentarismista unelmoivia tovereitaan.

Suomalaisten kommunistien oli tarkoitus enemmän tai myöhemmin hyökätä Suomeen puna-armeijan kanssa, jolloin Suomessa koittaisi samalla uusi vallankumous. Kumousarmeijan johtoon tarvittiin tietotaitoa. Pietarissa alettiin syksyllä 1918 järjestää punakomentajakursseja suomalaisille. Kurssilaiset osallistuivat sittemmin Pietarin puolustukseen ja Kronstadtin kapinan kukistamiseen. SKP toimitti Suomeen propagandaa, agentteja ja aseita. Yritettiin perustaa salaisia punakaarteja. Monet SKP:n etappimiehistä jäivät kiinni.

Vuosina 1919–20 Venäjän ja Suomen rajalla kahakoitiin. Trotskilla oli tiettyjä suunnitelmia Suomen valtaamisesta, ja sodanuhka oli vuosina 1920 ja 1921 välillä todellinen. Puna-armeijalla oli tekemistä Puolan ja valkoarmeijoiden kanssa, ja lopuksi Trotski katsoi, ettei Suomen valtauksen sovi tuhlata voimavaroja.

Diktaattorin elkeet ja yllisyystarvikkeiden trokaus Suomesta saivat osan SKP:n rivijäsenistöä kyllästymään puolueen keskuskomiteaan. Jännite rivijäsenien ja keskuskomitean ”herrasosialistien” välillä kulminoitui niin sanotun revolveriopposition iskussa Kuusisen klubille 31.8.1920. SKP:n Pietarin puolueklubi oli nimetty Kuusisen muistoksi, kun aiemmin oli levinnyt huhu miehen surmasta Suomessa. Huhu osoitautui perättömäksi, mutta nimi säilyi. Opposition pistoleerot ampuivat Jukka Rahjan ja seitsemän muuta. Sitten he ilmoittautuivat miliisille. Revolverisankarit saivat melko lievät tuomiot, sillä Suomen kanssa neuvoteltiin Tartossa rauhasta.

Harjulan teos on erittäin pikkutarkka. Tämä toki ilmentää sitä, että lähteet on luettu, mutta vähempikin nimien ja yksityiskohdientien vyörytys olisi ehkä riittänyt. Pikkutarkkuuden aiheuttamaa hienoista kuivakkuutta tasapainottavat hauskat anekdotit kan-

salaissodan räiskyviltä vuosilta. Esimerkkinä maininta valkoma-juri Talvelasta, joka pakeni kalsareissaan metsään Kiimasjärvellä 1921, kun Karjalan metsäsissikapinaa tukahduttava osasto Toivo Antikainen iski yön alle.

Kirjasta löytyy tietoja, joista harvoin puhutaan. Tällainen on maininta Saksan jääkärien vasemmistoryhmästä, johon kuului yli 400 miestä. He kieltäytyivät lähtemästä valkoisen Suomen puolelle. SKP:n suunnitelma murhata Mannerheim on myös uutta. Tampereen valtauksen vuospäivän paraatiin väijymään

lähtenyt punakomentaja ei ukaltanut ampua, ja sitten SKP:n murharyhmä paljastui. Vuonna 1921 Etsivä Keskuspoliisi yritti puolestaan salamurhata Kuusisen ja Mannerin Pietarissa.

Aiheen aiemmassa tutkimuksessa ei ole ennen Harjulaa juuri käytetty neuvostoliittolaisia tai venäläisiä lähteitä. Suomalaisia Venäjätutkijoita vaivaa ilmeisesti kielitaidon puute. Venäjän sisällissodan lähteitä on luettava tarkasti, sillä maasta riippuen lähteet ovat poliittisesti värittyneitä.

Ville Ropponen

Hrennikov elämänsä ratkaisevista hetkistä

***Eletš-Moskva* (2005). Tjurenkov, I. (prod.) Tihon Hrennikov. Fonda Tihona Hrennikova, Kapelmeijster, 2005. DVD, ei tekstitystä.**

Uudessa DVD:llä ilmestyneessä elämäkertadokumentissa *Eletš-Moskva* korostuu Neuvostoliiton säveltäjäliittoa viisi vuosikymmentä johtaneen Tihon Nikolajevitš Hrennikovin (syntynyt 1913) syvästi tunteva luonne. Hrennikovin kahtena kirjanakin julkaistut muistelmät [Ruptsova, B. (red.), *Tak eto bylo. Tihon Hrennikov o vremeni i o sebe*, Moskva: Muzyka, 1994; *Tihon Hrennikov o vremeni, o muzyke o muzykantah, o sebe*. Moskva: Izdatelskii Dom Kompozitor, 2003] alkavat elää, kun niille saadaan dokumentissa Hrennikovin kasvot. Katselija pystyy seuraamaan Hrennikovin ilmeitä ja eleitä ja kuulemaan hänen äänensävyänsä ja painotuksensa. Vaikka dokumentissa katsojan mielenkiinto painottuu varmasti Hrennikovin tulkintaan vuoden 1948 tapahtumista, sisältää se runsaasti Hrennikovin säveltäjän urasta kertovaa kuvamateriaalia. Niiden avulla katselijaa muistu-

tetaan siitä, että Hrennikov teki myös mittavan uran säveltäjänä ja osallistui myös merkittävästi isänmaansa kohtaloihin muun muassa säveltämällä sodan aikana patriotismia nostattavaa musiikkia. Dokumentissa painottuu, tai ehkä halutaankin painottaa sitä, että huolimatta Hrennikovin usein jopa julmana koetusta roolista NKP:n politiikkaa ajavana säveltäjäliiton pääsihteerinä, hän on silti inhimillinen, jopa tunteellisesti asioihin suhtautuva henkilö. Dokumentista huomaa, että Hrennikov suhtautuu vanhoilla päivillään hyvin emotionaalisesti elämänsä suuriin käännekohtiin. Dokumentin kuva Hrennikovin kotikaupungista Orlovskin kuvernementissä olevasta Eletšistä on hyvin nostalginen.

Hrennikovin toiminnan ja hänen henkilökuvansa ristiriitaisuus on painottunut kauan häntä käsittelevässä tutkimuksessa. Dokumentissa esitetäänkin yksi tulkinta tämän kysymyksen ristiriitaisuudesta, mikä johtuu Hrennikovin merkittävästä roolista vuoden 1948 antiformalismikampanjassa. Neuvostoliiton musiikkielämä joutui jyrkän kurinpalautuksen kohteeksi kun

NKP:n keskuskomitea julkaisi listan formalistisäveltäjistä. Neuvostoliiton säveltäjät pantiin näin ruotuun säveltämään puolueen linjan mukaista musiikkia. Hrennikov valittiin johtamaan tätä politiikkaa Neuvostoliiton säveltäjäliiton pääsihteerinä Stalinin käskystä. Hänen roolinsa korostui säveltäjäliiton johtajaksi nimitetyn Boris Vladimirovitš Asafjevin kuollessa vuoden 1949 alussa.

Dokumentti siis vastaa Hrennikovista sekä lännessä että Venäjällä vallitseviin ristiriitaisiin käsityksiin. Käsitykset Hrennikovista ja hänen toimintansa arvottamiset vaihtelevat lännessä vallitsevista jyrkän tuomitsevista näkökannoista hänen toimintaansa ymmärtävään henkilökuvaan. Hrennikoviin ystävällismielisesti suhtautuvat, hänen kanssaan työskennelleet musiikkielämän toimijat korostavat erityisesti sitä, että formalismista syytettyjä säveltäjiä, musiikkitehtailijöitä ja muusikoita ei erotettu tai vangittu Hrennikovin virkakausien aikana. Toisenlaisen kohtalon sen sijaan kokivat humoristisista kertomuksistaan tunnettu kirjailija Mihail Žoštšenko ja runoilija Anna Ahmatova sekä useat juutalaiskirjailijat. Ahmatova ja Žoštšenkon joutuessa Stalinin epäsuosiioon Neuvostoliiton kirjailijaliittoa ravistelleessa vuoden 1946 antiformalismikampanjassa heidät erotettiin kirjailijaliitosta. Mutta erityisesti antiformalismikampanjaa seuranneen antikosmopolitismikampanjan uhreiksi joutuneet juutalaiset kirjailijat joutuivat vankileireille ja jopa telotettaviksi. Nyt julkaistussa dokumentissa sekä Ruptšovan vuonna 1994 toimittamissa Hrennikovin muistelmissa ja Hrennikovista myöhemmin ilmestyneessä muistelmateoksessa *Tihon Hrennikov: Ajastani, musiikista, muusikoista ja itsestäni* korostetaan, että Hrennikov piti huolen siitä, että Neuvostoliiton musiikkielämän